

УДК 342.1

DOI 10.31732/2708-339X-2025-15-A4

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДАЛЕКОСХІДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
У 1917-1922 РОКАХ: КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК
ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ**

Гуменюк В.В.,

*Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук,
міжнародний викладач/старший дослідник,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science Researcher ID: GPK-5326-2022*

**THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF STATE CREATION OF THE
UKRAINIAN FAR EASTERN REPUBLIC
IN 1917-1922: CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES AS AN
IMPORTANT FACTOR IN STATE-FORMING PROCESSES**

Gumenyuk V.V.,

*Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law,
International Lecturer/Senior Researcher,
Associate Professor of Theory and History of of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science Researcher ID: GPK-5326-2022*

Анотація. Український народ постійно, що засвідчено хронологічними рамками історії України, століттями вів боротьбу за свободу і незалежність, за власну державність і суверенітет.

Культурно-просвітницька діяльність українства на Далекому Сході являлась одним із інституційних чинників процесів державотворення Української Далекосхідної Республіки у 1917-1922 роках – Зелений Клин. Без цього важливого напрямку діяльності не може існувати ні одна нація. Культурно-просвітницьке поле давало живильну силу подиху свободи українцям, ідеї піднесення їх над підневільною буденщиною, рабством, матеріально-економічними негараздами і скрутами, у історичній круговерті змін, як форми суспільної національної самосвідомості українства, у часі виявлення накопиченого віками досвіду конструктивізму державотворення Української нації, на шляху національного самовизначення. Завдяки спадкоємності традицій української культури, де найвищого виразу досягають такі соціальні цінності і духовні надбання як соборність, демократія, державотворення, толерантність до різних народностей, рівність, справедливість, гуманність тощо.

Аналітико-правові дослідження у даній статті і аналіз культурно-просвітницької діяльності на Далекому Сході, як один із важливих чинників державотворчих процесів Української Далекосхідної Республіки, що виникали і пройшли відповідне становлення, розвиток ще з давніх часів заселення українства на Далекому Сході. Заселення (переселення), як вимушене, ще починаючи з часів імперського варварства (російського пошибу періоду царизму самодержавців Катерини і Петра I. Коли в крові українства топили «Коліївчину», знищували козаччину, і перші переселення царським урядом почалися ще у другій половині XVIII ст. (1765-1785 роки) на території Далекого Сходу (Забайкальська, Маньчжурська, Амурська, Приморська, Сахалінська, Камчатська місцини). Репрезентативно у даному контексті є теза, окреслена у третьому томі «Історії української культури», присвячена еволюції національно-культурного процесу. Козацька Україна подарувала світові цілу плеяду талановитих діячів культури та освіти – майстрів пензля і графіки, архітекторів, композиторів, блискучих літераторів, філософів і мислителів. Високий культурний рівень українського суспільства другої половини XVII-XVIII ст. зафіксували тогочасні джерела. Мандрівників і чужоземців вражали високий рівень освіченості місцевого населення, значно вищий ніж у «(р)осійській державі», організація побуту тощо. Культурно-просвітницька діяльність українства на Далекому Сході велась практично у багатьох місцинах, території, де компактно проживало українське на-

селення. Саме вони, а також вікові традиції українства обумовлювали специфіку різних драматичних гуртків і театрів, освітніх і мистецько-художніх шкіл, напрямків культури, що зароджувались і знаходили подальший розвиток і вплив на суспільні інтереси, далекосяжні напрями і наслідки для прийдешніх часів. Слугували та залишалися тим могутнім джерельним ресурсом, що викристалізовував крізь місцеві реальності і поширював культурні та суспільно-політичні настрої та ідеї, де виразно відображалась українська самобутність і світоприйняття, національна державотворчість. Специфічною формою української культурно-просвітницької діяльності були «Шевченківські свята», традиція улаштування яких на Далекому Сході започаткована ще у 1909 році. Вони стали вільними загальнонаціональними масовими святами українства, мали значне освітнє і виховне значення. Широкого поширення на Далекому Сході набули українські хоріві колективи народних пісень, що несли у маси національний патріотизм, самобутність думки, свободи духу.

Ключові слова: національне державотворення, конституціоналізм, Український Далекий Схід, територія, функції, інституції, громадянське суспільство, державно-правова основа, нормативно-правові акти, законодавча діяльність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 17.

Abstract. The Ukrainian people constantly, as evidenced by the chronological framework of the history of Ukraine, for centuries fought for freedom and independence, for their own statehood and sovereignty.

The cultural and educational activity of Ukrainians in the Far East was one of the institutional factors of the processes of state formation of the Ukrainian Far Eastern Republic in 1917-1922 - Green Wedge. No nation can exist without this important direction of activity. The cultural and educational field gave the life force of the breath of freedom to Ukrainians, the idea of raising them above the enslaved everyday life, slavery, material and economic troubles and hardships, in the historical cycle of changes, as a form of social national self-awareness of Ukrainians, in the time of revealing the accumulated experience of the constructivism of the state-building of the Ukrainian nation, on the path of national self-determination. Thanks to the continuity of the traditions of Ukrainian culture, where such social values and spiritual assets as universality, state-building democracy, tolerance of different nationalities, equality, justice, humanity, etc. reach their highest expression.

Analytical and legal studies in this article and the analysis of cultural and educational activities in the Far East, as one of the important factors of the state-building processes of the Ukrainian Far Eastern Republic, which arose and underwent the corresponding formation and development, since the ancient times of the settlement of Ukrainians in the Far East. Settlement (relocation), as forced, since the times of imperial barbarism (russian oppression of the period of tsarism of autocrats Catherine and Peter I. When «Koliivshchyna» was drowned in the blood of Ukrainians, the Cossacks were destroyed, and the first resettlement by the tsarist government began in the second half of the 18th century. (1765-1785) on the territory of the Far East (Trans-Baikal, Manchurian, Amur, Primorsky, Sakhalin, Kamchatka regions). Representative in this context is the thesis outlined in the third volume of the «History of Ukrainian Culture» devoted to the evolution of the national-cultural process, Cossack Ukraine presented the world with a whole galaxy of talented cultural and educational figures - masters of the brush and graphics, architects, composers, brilliant writers, philosophers and thinkers. The high cultural level of Ukrainian society in the second half of the XVII-XVIII centuries. recorded by contemporary sources. Travelers and foreigners were impressed by the high level of education of the local population, much higher than in the «(russian state)», the organization of life, etc. Cultural and educational activities of Ukrainians in the Far East were carried out practically in many places, territories where the Ukrainian population lived compactly. It was they, as well as the age-old traditions of Ukrainianism, that determined the specifics of various drama circles and theaters, educational and art schools, cultural directions that were born and found further development and influence on public interests, far-reaching directions and consequences for future times. They served and remained that powerful source resource that crystallized through local realities and spread cultural and socio-political attitudes and ideas that clearly reflected Ukrainian identity and worldview, national state-building. A specific form of Ukrainian cultural and educational activity was the «Shevchenko Holidays», the tradition of which was organized in the Far East as early as 1909. They become free nationwide mass holidays of Ukrainians, they had significant educational and educational significance. Ukrainian choral ensembles of folk songs, which brought national patriotism, originality of thought, and freedom of spirit to the masses, became widespread in the Far East.

Keywords: National state formation, constitutionalism, Ukrainian Far East, territory, functions, institutions, civil society, state and legal basis, regulatory and legal acts, legislative activity.

Постановка проблеми. Питання українського державотворення, історії, теорії і практики становлення і розвитку, порушує цілу низку життєво важливих питань теоретико-правового характеру, що безпосередньо пов'язуються з процесами історико-правової генези постання, конструктивного утворення і побудови Української держави.

Навколо факту побудови, існування

і діяльності у 1917-1922 роках Української Далекосхідної Республіки («Зелений Клин», «Нова Україна», «Далекосхідна Україна», «Самостійна Далекосхідна Українська Республіка»), яка постала як автономія на території «(р)осійської імперії» і налічувала у своєму складі більше одного мільйона українців компактно осіло, проживаючих на зазначених територіях, нагромадилось

чимало. *Formulas and the information*. Зумисно упродовж генези українського державотворення більшовицько-комуністична кліката її покручі, «офіційна наука» і пропаганда паплюжили і перекручували українську історичну правду, фальсифікували і знищували історичні документи, заретушовуючи події і факти, оббріхуючи українських державних діячів, інтелігенцію, народних героїв.

Виклики світових глобалізаційних процесів негативно впливають на сучасні реалії суспільного буття, стають дедалі складнішими, суперечливими, жорстокими і кровавими, із значними людськими жертвами, поневіряннями, убогістю і злиднями. Змінюються підходи і практики владних інституцій, трансформуються державні устої, галопують подвійні стандарти дій і мислення державних підвалин і низки країн.

Історико-правова генеза українського державотворення – наука життя нації, що дозволяє новим поколінням знати минувшину, вірно визначити дороговкази у майбутнє. Правдиве висвітлення державно-правових аспектів виникнення і діяльності Української Далекосхідної Республіки, славної героїчної сторінки українського національного патріотизму у літопису боротьби українства за власну незалежну державність, волю і незалежність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню знань про Зелений Клин та феномен українського національного руху, що існував на Далекому Сході у 1917-1922 роках та став результатом національної самоорганізації місцевого українського населення, у своїх наукових публікаціях приділяли увагу українські та зарубіжні науковці: І. Багрянний, Ф. Ф. Буссе, П. Беркут, В. Кубійович, В. Кабузан, А. А. Кауфман, В. С. Ілліч-Світич, О. Мицюк, І. І. Шимонович, І. Світ, Т. Олесіюк, А. А. Попок, Ф. Заставний, В. Черномаз, М. Новицький, І. Нам, П. Ф. Унтербергер, А. А. Меньшиков, М. Марунчак, Т. Француз-Яковець та інші.

Культурно-просвітницька діяльність українства Далекого Сходу, виникла і започаткувала свій розвиток, з давніх часів вимушеного переселення на Далекий Схід українства. Цілком резонно у даному контексті зазначає В. Верига: «Перші переселення царським урядом почалися ще у другій

половині XVIII ст. (1765-1785 роки), зокрема учасників гайдамацького руху «Коліївщина». На початок XX ст. на зазначених теренах проживало більше одного мільйона українців» (на території Забайкальської, Маньчжурської, Амурської, Приморської, Сахалінської, Камчатської місцини) [1].

Культурно-просвітницький рух українства на Далекому Сході є одним із ключових, найважливіших напрямків діяльності, що динамічно давали поштовх розвитку і впливу на суспільні інтереси українства, далекосяжні ідеї і напрямки розвитку свободолюбства, патріотизму, самостійності, власного державотворення. Смертельна трагедія народу (етносу) – це відсутність державотворчих намірів і процесів. Бездержавна нація – це неминуча втрата і приреченість. Національно-визвольна боротьба українства за самостійне державотворення, власні інтереси розвитку Української нації, завжди святі і заповітні.

Логічно-послідовним моментом у зазначеному контексті, як невід’ємна складова підтвердження, є сентенція М. Костомарова, що збудоване у 1846 році нове суспільство могло бути лише на принципах християнської моралі. Цей принцип лежить в основі цілого історичного процесу людства, а порушення його у формі узурпації Божественної влади царями і панами проводить народи до загибелі. Бо голос України не затих (параграф 103). І Україна буде незалежною Державою, народною у спілці слов’янській. Тоді скажуть усі народи, показуючи на те місце, де на карті буде намальована Україна. «Ось камінь, що його зневажали будівничі, він буде наріжним каменем» (параграф 104) [2]. Ці пророчі тези, актуальні і у сьогоднішніх реаліях (м)осковського варварства у спробі знищення шляхом зв’язання війни української державності.

Постановка завдання. Розкрити і висвітлити один з етапів державотворення Українського народу, а саме: утворення Української Далекосхідної Республіки, яке тривало з 1917 року по 1922 рік; славної, героїчної сторінки у літописі боротьби Українського народу за волю, незалежність та самостійність держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурно-просвітня діяльність на

Далекому Сході була одним із найважливіших напрямків роботи численних українських організацій, що виникли після Жовтневого перевороту і революції 1917 року, де культурно-просвітницька діяльність, як і в попередній період була найбільш яскравим виявом українського культурного життя на Далекому Сході, а відтак досягла свого найбільшого розвитку. Зокрема такий напрямок як театральна-концертна діяльність велася практично всіма існуючими на Далекому Сході українськими організаціями (товариствами «Просвіта» та місцевими Громадами), численними аматорськими театральними гуртками, професійною українською трупю – Товариство українських артистів під керівництвом національно свідомих українців патріотичного налаштування К. Кармелюка-Каменського (режисер – В. Горський, помічник режисера – А. Винниченко, адміністратор – В. Просвіркін). Трупа К. Кармелюка-Каменського активно гастролювала, виступаючи зі спектаклями практично у всіх містах Далекосходу [3], а саме: з листопада 1916 по березень 1917 року – місто Хабаровськ; з 3 квітня 1917 року – місто Благовещенськ; з початку літа 1917 року – Харбін; з 20 вересня 1917 року – місто Хабаровськ; 1 листопада 1917 року – Микільсько-Усурійський. У 1918 році вже не була постійною театральною організацією, а у 1919 році дещо змушена була призупинити свою діяльність, але після повалення колчаківського режиму, навесні 1920 року, була відтворена у місті Владивосток під назвою «Перше Далекосхідне товариство українських артистів» (уповноважений – К. Кармелюк-Каменський, адміністратор – Г. Кучеренко, режисер, помічник режисера – Рудниченко), яка з 1 липня 1920 року почала свої гастролі в Микільсько-Усурійському, що тривали більше року. Режисером вистав (драми, трагедії, комедії, оперети, опери) і уповноваженим товариства в цей період був В. Мигулін (помічники режисера – В. Заславський та В. Горський).

Комунікуючи з театральних сцен і у кулуарах, вони були своєрідними ідеологічними, найвиразнішими носіями ідей українського духовного і фізичного визволення, сіяли розумні духовні зерна глибокого національного патріотизму в українські маси,

пробудження української душі у своїй безмежній любові до українського державотворення, її героїчних традицій минувшини, мови, культури, історії визвольних змагань, ненависті до деспотизму (м)осковщини.

Доцільно звернути увагу, що специфічною формою української культурно-просвітницької діяльності, що поєднувала як концертні, так і театральні форми, були щорічні «Шевченківські свята», традиція улаштування яких на Далекому Сході була започаткована ще у 1909 році. Після Жовтневого перевороту і революції 1917 року у (р)осійській імперії ці заходи стають загальнонаціональними масовими святами Українського народу. У цей період традиція устрою «Шевченківських свят» поширилася і на українські села Далекосходу [4]. Окрім великого освітнього та виховного значення, патріотичних спрямувань, ідеології національного-революційного конструктивізму, духовного піднесення українства, «Шевченківські свята» ставали ще й важливим джерелом фінансування наступної культурно-просвітницької діяльності українських організацій.

Логічно-послідовним моментом у даному контексті є також активна театральна діяльність, що велася також місцевими аматорськими театральними гуртками, які існували практично за кожної місцевої Української Громади. Поряд з театральною, місцевими українськими організаціями велася й активна концертна діяльність, яка була пов'язана головним чином з українськими хоровими колективами, що набули широкого поширення на Далекому Сході. Діяльність українських організацій, які існували у цей період, важко уявити без українського хору, який (поряд із театральними гуртками) виникав практично у кожній місцевій Українській Громаді. Вони були учасниками всіх найбільш значущих подій у житті місцевих організацій, а без їхньої участі не обходилися ні українські концерти, спектаклі, «Шевченківські свята», ні масові політичні заходи. Їхня діяльність сприяла не лише популяризації української патріотичної пісенної культури, а й підвищенню рівня національної самосвідомості українського населення, його національної консолідації.

Цікавим аргументом, з погляду ви-

щеокресленого, є Українська театральна діяльність у місті Владивостоці у 1917 році (поряд з театальною секцією місцевої Української Громади, яку очолював А. Казнодзей) активно вели театральний гурток, організований при українській телеграфній роті, який очолювали солдат Васильченко та актриса-аматорка О. Крамаренко [5], українські патріоти, освітньо-театральний гурток, що утворився у Тимчасових вагонозбірних майстернях на Першій річці (голова – М. Новицький, реж. – М. Колотова), драматичний гурток «старих діячів української сцени» (режисер – А. Печінко), що виник восени 1917 року на основі Українського театального гуртка, що існував у місті Владивостоці з 1909 року. У 1918- 1919 роках українська театральна діяльність у Владивостоці велась переважно силами українського культурно-освітнього товариства «Просвіта», у складі якого існувала театральна секція. Місцевий Український театральний гурток з квітня 1918 року був колективним членом «Просвіти», яку повторно очолив Ю. Глушко-Мова, який повернувся з фронту Першої світової війни та згодом був обраний головою Українського Далекосхідного Крайового Секретаріату, через що місцевий Український театральний гурток очолив А. Печінко.

Українська театральна діяльність помітно активізується з поваленням колчаківського режиму, а справу українських вистав у Владивостоці практично одночасно розпочали «гурток молоді» при Народному Домі на чолі з досвідченим артистом українського походження П. Олефіренко, театральний гурток у Тимчасових майстернях на Першій річці під керівництвом української актриси Є. Давидової та театральний гурток, створений за місцевої Української спілки поштово-телеграфних службовців, що відновив свою діяльність. Одночасно розгортається активна діяльність створеної 1 травня 1918 року у місті Хабаровську Владивостоцького відділу Української Далекосхідної театально-артистичної спілки [6, с. 78], на загальних зборах якої 18 березня 1920 року було переглянуто Статут спілки та обрано його Раду, до складу якої увійшли відомі на Далекому Сході українські артисти: голова – В.

Дубовський, члени – Ф. Вишневецький, М. Зазимовська, К. Кармелюк-Каменський та Ю. Глушко-Мова [7] (режисерами спілки 23 березня були обрані П. Олеференко та П. Лавровський, помічником режисера – Рудниченко). На початку 1921 року головою Владивостоцького відділу Української Далекосхідної театально-артистичної спілки був В. Дубовський, секретарем – О. Джеваго, скарбником (бухгалтером) – С. Янковський, режисером – А. Печінко. Рада Владивостоцького відділу Української Далекосхідної театально-артистичної спілки фактично виконувала у цей період функції керівного органу всього Українського Далекосхідного театально-артистичного союзу, який був професійним об'єднанням українських артистів, покликаним представляти інтереси українства. Відділи Українського Далекосхідного театально-артистичного союзу також існували у Микільську-Усурійському, Хабаровську та Харбіні. У 1921 року у Владивостоці українські спектаклі практично не ставилися: навесні 1921 року організувалася трупа при місцевій «Просвіті» (яка об'єднала як професійних артистів, так і аматорів), діяльність якої обмежилася більшовиками-комуністами влітку 1921 року.

У місті Владивостоці також існував український хор, який з деякими змінами проіснував з 1909 року по 1917 рік. Український хор суттєво поповнив свої лави, брав участь в театральних постановках та продовжив свою діяльність при музичній секції Громади під керівництвом Ф. Стешка після створення Владивостоцької Української Громади. Цікавим фактом була участь у березні 1917 року у Шевченківському вечорі двох українських хорів (змішаний та чоловічий), якими керували М. Новицький та підполковник Ф. Стешко, а вже через два місяці потому (21 травня 1917 року) зусиллями Громади у Пушкінському театрі було організовано концерт українських патріотичних народних пісень, які прозвучали у виконанні хору під керівництвом Ф. Стешка. 3 вересня 1917 року відбувся виступ українського хору, який мав шалений успіх [8]. Перебіг та розвиток історичних подій, як логічно зазначає Т. Беднаржова, у 1918-1920 роках після ліквідації Владивостоцької Української Громади під керівництвом Ф. Стешка,

український хор діяв при створеному у місті Владивостоці товаристві «Просвіта», яким проведено концертні заходи у цей період у формі літературно-музичні ранки, зокрема, 8 грудня 1918 року у Народному Домі. Крім того, нею на Різдво 1919 року (як й на Різдво 2020 року) було організовано колядування, під час якого хор колядників обходив квартири місцевих українців, виконував традиційні колядки та збирав кошти, успіх якого спонукав приступити до організації публічного концерту українських колядок і щедрівок за участю великого хору в 50-60 осіб. У січні 1920 року залишив місто Владивосток і виїхав до Європи полковник Ф. Шешко, який згодом закінчив Карлів університет у місті Празі, де здобув ступінь доктора філософії, був доцентом, потім – професором музики Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова та Українського вільного університету у місті Празі, ставши одним із основоположників українського музикознавства [9].

Що стосується Шешка Федора Миколайовича, одного із засновників українського визвольного руху на Далекому Сході в 1917-1929 роках багатогранної історичної постаті, українця, уродженця Чернігівської губернії (04.09.1877-31.12.1944 роки), талановитого українського військового державного діяча, військового секретаря Української Далекосхідної Республіки, музикознавця, блискучого юриста, хормейстра і диригента, полковника армії УНР, науковця, професора [10]. Наукова біографістика, зокрема історико-біографічне дослідження, аналіз даної історичної неординарної постаті, як патріотичного ідеалу українства, діяча суспільно-політичного, національного і культурно-просвітницького рухів, який вніс помітний організуючий вклад в контексті українського національно-визвольного руху на Далекому Сході, створенні і розбудові Української Далекосхідної Республіки – «Зелений Клин».

У світлі вищеокресленого, простежуючи історіонегезу теоретико-правових аспектів культурно-просвітницької діяльності, як одного із важливих чинників державотворчих процесів українства на Далекому Сході, варто звернути увагу, що досить значна кількість українських громадсько-політичних військових діячів, духовенства, інтелі-

генції, селянства Далекого Сходу належали до української прогресивної патріотичної спільноти. Вони відігравали позитивну, рушійну роль у еволюції подальшого становлення і розвитку українського державотворення на Далекому Сході, вносили свої інновації у дану сферу, зокрема у побудову державних інституцій, їх конструкцій і механізмів функціонування, як невід'ємної складової українського традиціоналізму, опираючись на міжнародний досвід.

Зокрема, вже згаданий Федір Миколайович Шешко займався не тільки культурно-просвітницькою діяльністю, займаючись активним учасником місцевого культурного життя, виступаючи як хормейстер і диригент на численних національних концертах і святах, а 26 березня 1917 року став одним із організаторів Владивостоцької Української Громади. Навесні 1919 року завдяки засиллям Української Громади, на чолі з Ф. Шешком створено Перший Український Далекосхідний курінь вільного козацтва. Ф. Шешко 31 січня 1920 року у Владивостоці, в результаті силового протистояння, організованого українськими демократичними силами, за участі вояк українського куреня, утворили Український Революційний Штаб, очільником якого став Ф. Шешко.

Ці всі багатогранні професійні та людські якості набуті і викристалізувались завдяки титанічній праці над собою, блискучому натхненному навчанні, індивідуальному інтелектуальному розвитку, українській душі і патріотизму. Навчався у церковно-парафіяльній школі при Київській духовній семінарії, Софійській духовній школі. У 1901 році закінчив Київське юнкерське військове училище і у званні підпоручика проходив військову службу на Далекому Сході. У 1911 році здобув освіту і санкт-петербургській військовій юридичній академії. У 1912 році вступив на юридичний факультет ново(р)осійського (Одеського) університету, після чого повернувся на Далекий Схід і призначений у 1914 році помічником військового прокурора Владивостоку у званні капітана. Як досвідчений військовий, він активно займався військовим будівництвом в Українській Далекосхідній Республіці як авторитетна людина, державний діяч і політик вміло поєднував громадську, політичну і

культурно-просвітницьку діяльність в ім'я українського державотворення. Активність, діапазон і масштабність постаті не могла пройти мимо ворожої контррозвідки, тим більше, що обговорювались і просувались питання організації військової і гуманітарної допомоги Українській Далекосхідній Республіці зі сторони ділових і правлячих кіл Японії та Китаю.

Така цінна людина, як Ф. Стешко, не могла піддаватись прямим смертельним ризиком, і за дорученням Українського Далекосхідного Секретаріату у лютому 1929 року він виїхав разом з частинами чехословацьких військ, які знаходились на Далекому Сході у полоні і були близькі до українства і Європи, зрозуміло для якої організації роботи в ім'я свободи, справедливості, підтримки державотворчих процесів українства.

Український хор після від'їзду Ф. Стешка очолив інтелігентний та темпераментний музикант П. Козлов, який керував також і струнним оркестром. Крім того, навесні 1920 року було організовано хор і за Української спілки поштово-телеграфних службовців міста Владивостока [11].

У місті Хабаровську восени 1917 року утворився український «аматорський гурток рідного мистецтва» (режисер – С. Соболев), серед членів якого були як досвідчені професійні актори, так і молоді. У травні 1919 року, після тимчасового припинення української театральної діяльності у зв'язку із захопленням міста отаманом Калмиковим, культурно-освітня секція Хабаровської Громади організувала театральний гурток, який очолив В. Фризовський. У 1920 році силами гуртка любителів культурно-освітньої секції місцевої Громади під керівництвом Д. Коваленко та Калинець активно велася українська театральна діяльність: ставилися переважно українські комедії, які мали велику популярність у публіки. А вже з кінця 1920 року активну театральну діяльність продовжує створене у місті Хабаровську у цей час товариство «Просвіта», зокрема, його театральний гурток (режисер – Д. Коваленко). Наприкінці вересня 1921 року при культурно-освітній секції Хабаровської Української Окружної Ради організувався музично-драматичний гурток, який розпочав роботи з постановки спектаклів та концертів. Україн-

ський театр у місті Хабаровську здобув шалену популярність: повні збори, тоді як інші театри – порожні за відсутністю публіки. У місті Хабаровську український хор створено у 1917 році, перший концерт якого відбувся 22 травня 1917 року. Впродовж цього періоду до вересня 1917 року український хор налічував приблизно 50 осіб [12]. Керівниками українського хору до липня 1920 року був Костенко; до кінця 1920 року – Красій; до початку 1921 року – Костенко (хор діяв вже при місцевому товаристві «Просвіта»), після якого українським хором керував Д. Коваленко.

У місті Микільсько-Усурійському на початку 1917 року місцевим українським театральним гуртком (режисер – М. Грицай) велася активна українська театральна діяльність. З метою освіти широких верств населення у червні 1917 року Микільськ-Усурійська Українська Громада розпочала організацію постійного артистичного гуртка, який очолив К. Горобець. Влітку 1917 року у місті Микільсько-Усурійському відкрився театр Гарнізонного саду, який очолив М. Грицай (основу трупі склали українські актори – О. Новак, А. Дубровський, Вітковська, Федоренко, Ларіна, Нічка, Гарцуєв, Горобець). 5 листопада 1917 року урочисто було відкрито «Українську Хату» (або «Рідну Хату»), яка завдяки зусиллям місцевого підприємця С. Ніжинецького згодом стала центром українського культурного життя у місті Микільсько-Усурійському. Влаштувалися домашні спектаклі-концерти, вечірки зі співом та танцями, літературно-музичні ранки, вечори та інші заходи [13], а також організувалися українські аматорські спектаклі у 1917 році [14]. Український хор у місті Микільсько-Усурійському, який налічував 75 осіб, було організовано 1917 року для влаштування вечора пам'яті Т.Г. Шевченка, а його співи розпочалися 12 квітня 1917 року під керівництвом І. Калюжного, Г. Костяєва-Чорноморця та Іванова. Музично-співоча комісія Микільсько-Усурійської Української Громади з метою освіти широких верств населення приступила до організації постійного аматорського хору. Однією з основних форм культурно-освітньої роботи, що проводилася у місті Микільсько-Усурійському на базі місцевої «Української Хати»,

стали домашні спектаклі-концерти, а організацією в українському культурному житті займалося створене на початку 1920 року у місті Микільську-Усурійському товариство «Просвіта», завдяки якому продовжував існувати хор у кількості 35 осіб (станом на березень 1921 року).

У Харбіні продовжував свою діяльність драматично-хоровий гурток «Бандура» (дата виникнення – 1910 рік, режисер – відомий на Далекому Сході український театральний діяч М. Каганець), який зі створенням у липні 1917 року Маньчжурської Української Окружної Ради став колективним членом її культурно-освітньої секції, яку очолив голова Ради «Бандури» С. Кукуруза. У 1917-1921 роках продовжував діяти хор гуртка «Бандура», яким керували С. Кукуруза та П. Машин [15]. Будівництво місцевого Українського Народного Дому у місті Харбіні здійснювалося, у тому числі, за рахунок зборів від українських вистав [16].

У місті Читі діяв Український аматорський гурток при місцевих залізничних майстернях [6, с. 85]. Українські вистави ставилися аматорськими театральними гуртками, які існували на багатьох залізничних станціях та інших населених пунктах Далекого Сходу, зокрема й у селах. У репертуарі аматорських труп були найбільш популярні українські п'єси класичного репертуару. Театральна діяльність аматорських колективів велася практично виключно на ентузіазмі їхніх учасників, а доходи, що отримуються від театральних постановок, були важливим джерелом фінансування місцевих і центральних українських організацій, шкіл, газет. У місті Читі у 1918-1920 роках проходили виступи хору Товариства українських артистів під керівництвом Пекова. Репертуар українських хорів, що існували на Далекому Сході, включав як українські народні, так і козацькі, історичні, патріотичні пісні, твори, думи українських композиторів М. Лисенка, Г. Давидовського, К. Стеценка, Я. Степового, О. Кошиця (з яким Ф. Стешко разом навчався у приватній школі у 1892 році у Блюменфельда), серед яких найпопулярнішими були кантата «Б'ють пороги» та «Траурний марш» М. Лисенка, музична поема «Україна» та фантазії на українські теми «Бандура» Г. Давидовського, уривки з опер «Катерина» М.

Аркаса, «Назар Стодоля» П. Ніщинського (за твором Т. Шевченка).

На Далекому Сході з'являється місцева українська драматургія. Так, у містах Читі, Харбіні, Іркутську та інших містах Далекого Сходу, зустрічаючи позитивні відгуки, йшли п'єси першого сибірського українського драматурга, уродженця Іркутська Й. Якимова, присвячені життю українських переселенців «На чужій стороні», «Діти України», «Хвилі життя», «Ясне проміння», «Сліпці» [17].

Висновки. Сутність вищевикладеного зводиться до висновку, що культурно-просвітницька діяльність на Далекому Сході була одним із найважливіших напрямків роботи численних українських організацій, що виникли після Жовтневого перевороту і революції 1917 року, де культурно-просвітницька діяльність, як і в попередній дореволюційний період, була найбільш яскравим виявом українського суспільно-політичного і культурного життя на Далекому Сході у 1917-1922 роках і досягла свого найбільшого розвитку. Культурно-просвітницька, громадсько-політична діяльність велася практично всіма існуючими на Далекому Сході українськими організаціями, численними аматорськими театральними гуртками. Специфічною формою української культурно-освітньої діяльності, що поєднувала як концертні, так і театральні форми, були щорічні «Шевченківські свята», традиція улаштування яких на Далекому Сході була започаткована ще у 1909 році. Після перевороту і революції 1917 року ці заходи стають справді вільними, загальнонаціональними масовими святами Українського народу. Окрім великого духовного, освітнього та виховного значення, «Шевченківські свята» об'єднували народні маси, пробуджували національну свідомість, активізували громадську політичну діяльність українства, були поштовхом до українського національного руху, сприяли глибоким національним почуттям єдиності, солідарності, історичної спільності нації, ставали одним із джерел фінансування наступної культурно-просвітницької діяльності українських організацій. Активна театральна діяльність велася і місцевими аматорськими театральними гуртками, які існували практично за кожної місцевої Української Громади. Крім того, на Далекому Сході з'являється місцева українська драматургія.

Водночас місцевими українськими організаціями велася й активна концертна діяльність, яка була пов'язана головним чином з українськими хоровими колективами, що набули

широкого поширення на Далекому Сході і несли у народ дух української самобутності, ідеї самостійного державотворення власної Української Далекосхідної Республіки.

Література:

1. Верига В. І. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У двох томах. / В.І. Верига / Том 2. Жовква, Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. Т. 2. С. 380-390.
2. Костомаров М. Книги битія українського народу. Нью-Йорк: «Наша Батьківщина». 1967. С. 3-30.
3. Світ І. Український театр в Азії. Свобода. Нью-Джерзі. 1953, 28 серпня.
4. Щире слово. 1920, 21 березня; 8, 11 квітня.
5. Українець на Зеленому Клині. В. 1917, 24 вересня, 22 жовтня; Реєстр українських урядових і громадських гуртовань на Далекому Сході. *Нова Україна*. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С. 81, 84.
6. Реєстр українських урядових і громадських гуртовань на Далекому Сході. *Нова Україна*. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С. 78, 85.
7. Щире слово. В. 1920, 21 березня.
8. Українець на Зеленому Клині. 1917, 24 вересня.
9. Беднаржова Т. Федір Стешко – український учений-педагог, музиколог-теоретик. Тернопіль, 2000.
10. Вельможенко О. В. Федір Стешко – український військовий діяч та музикознавець. Інформаційний портал Чернігівщини. URL: <http://che.cn.ua/index.php/different/history/item/8658-fedir-steshko-ukrainskyi-viiskovyidiiach-ta-muzykoznavets>
11. Щире слово. 1920, 8 квітня, 25 квітня.
12. Ранок. 1917, 30 вересня.
13. Українство на Далекому Сході. *Нова Україна*. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С. 131.
14. Українець на Зеленому Клині. 1917, 22 жовтня.
15. Довганюк-Довгань А. Маньчжурська Українська Окружна Рада. *Далекий Схід*. 1938. № 8. С. 124.
16. Тоцький Ф. Українське життя в Харбіні в минулому. *Далекий Схід*. 1938. № 4. С. 63.
17. *Нова Україна*. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С. 162.

References:

1. Veryha V.I. Vyzvol'ni zmahannia v Ukraini 1914-1923 pp. U dvokh tomakh. / V.I. Veryha / Tom 2. Zhovkva, Vydavnytstvo Ottsiv Vasylian «Misioner», 1998 T. 2. S. 380-390.
2. Kostomarov M. Knyhy bytiia ukrains'koho narodu. N'iu-Jork: «Nasha Bat'kivschyna». 1967. S. 3-30.
3. Svit I. Ukrains'kyj teatr v Azii // Svoboda. N'iu-Dzherzi. 1953, 28 serpnia.
4. Schyre slovo. 1920, 21 bereznia; 8, 11 kvitnia.
5. Ukrainets' na Zelenomu Klyni. V. 1917, 24 veresnia, 22 zhovtnia; Reiestr ukrains'kykh uriadovykh i hromads'kykh hurtovan' na Dalekomu Skhodi // Nova Ukraina. Kalendar narik 1921-shyj. V., 1921. S. 81, 84.
6. Reiestr ukrains'kykh uriadovykh i hromads'kykh hurtovan' na Dalekomu Skhodi. Nova Ukraina. Kalendar na rik 1921-j. V., 1921. S. 78, 85.
7. Schyre slovo. V. 1920, 21 bereznia.
8. Ukrainets' na Zelenomu Klyni. 1917, 24 veresnia.
9. Bednarzhova T., Fedir Steshko – ukrains'kyj uchenyj-pedahoh, muzykoloh-teoretyk. Ternopil', 2000.
10. Vel'mozhenko O.V. Fedir Steshko – ukrains'kyj vijs'kovyj diiach ta muzykoznavets'. Informatsijnyj portal Chernihivschyny. URL: <http://che.cn.ua/index.php/different/history/item/8658-fedir-steshko-ukrainskyi-viiskovyidiiach-ta-muzykoznavets>
11. Schyre slovo. 1920, 8 kvitnia, 25 kvitnia.
12. Ranok. 1917, 30 veresnia.
13. Ukrainstvo na Dalekomu Skhodi. Nova Ukraina. Kalendar na rik 1921 -j. V., 1921. S. 131.
14. Ukrainets' na Zelenomu Klyni. 1917, 22 zhovtnia.
15. Dovhaniuk-Dovhan' A. Man'chzhurs'ka Ukrains'ka Okruzhna Rada. Dalekyj Skhid. 1938. № 8. S. 124.
16. Tots'kyj F. Ukrains'ke zhyttia v Kharbini v mynulomu. Dalekyj Skhid. 1938. № 4. S. 63.
17. Nova Ukraina. Kalendar na rik 1921-j. V., 1921. S. 162.

Стаття надійшла до друку 14 січня 2025 року